

BIOGRAFIE ȘI ISTORIE (SEC. XX). MOȘ IVĂNESCU DIN RUSCA

“L’homme - mémoire”¹ este, din perspectiva istoriei orale, o ipostază ori o predispoziție spre a povesti, spre a mărturisi sau o “vanitate solemnă”, așa cum era în cazul lui Chateaubriand, care, atunci când și-a elaborat autobiografia, a dorit a nu fi uitat, a nu se pierde în anonimatul discursivității vieții și a timpului. În acest perimetru al memoriei și al povestirii există trei componente combinatorii (ale amintirii și ale exprimării ei): a) memorialistica drept mărturisire; b) memorialistica “cu structură obiectivă” ce aspiră la istorie, adică o istorie “măruntă”, “le petite histoire”; c) autobiografia².

Tentația mărturisirii este conjuncturală în general, fiind determinată fie de un moment dificil din viață, care poate fi depășit prin acest “confiteor” aparte, fie de starea de alertă, indusă de percepția perisabilității, a trecerii propriei vieți. Cazul țaranului de la Rusca (jud. Caraș - Severin), Ion Ivănescu Stepanescu, încorporează cele două motivații ale mărturisirii. În primul rând, acest martor, azi de 94 de ani, a depus mărturie despre propria viață și lumea pe care a traversat-o într-un jurnal scris. El se integrează unei serii de naratori, destul de prezenți în zona Banatului, care, prin însemnările zilnice sau prin notațiile la intervale diferite de timp, lasă în urma lor documente scrise în care autobiografia se interferează cu observațiile despre lume și mediul în care au trăit. Ei sunt succesorii celor care, odinioară, însemnau pe marginea cărților religioase informații despre evenimente din viața individuală sau familială ori despre evenimente istorice și naturale, excepționale sau memorabile, la care au fost părtași sau martori. Ei au elaborat, așadar, adevărate cronici - “mărunte” sau “istoria prin cei mici”, după cum formulase atât de inspirat Nicolae Iorga.

¹ Paul Thompson, *Historiens et histoire orale*, I, în *Mémoires collectives*, Ed. de l’Université de Bruxelles, 1984, p. 286 - 287.

² Silvian Iosifescu, *Prefață la Literatura mărturisirilor*, București, 1972, p. X.

Acest fenomen cultural, cel puțin ipotetic, poate fi o particularitate a lumii rurale bănățene: “Ca peste tot, și aici cartea și scrisul erau asociate, în adâncurile conștiinței rurale, sacrului. Prin extensia pe care școlarizarea a produs-o ele devin gest cotidian, la îndemâna, la știința multora, dacă nu oricui. Aici tradiția însemnărilor manuscrise pe cărți – modalitatea prin care satul conservă și transmite memorie – este mai bogată. În a doua jumătate a veacului al XIX - lea se produce trecerea de la însemnări la veritabile pagini memorialistice. De altfel, după 1918, însemnări de felul celor invocate nici nu se vor mai face, în schimb apar caietele de memorii, *diariurile*”³.

Memoria de 94 de ani a lui Ion Ivănescu s-a obiectivat ca istorie trăită, atât în jurnalul scris, cât și prin intermediul interviului⁴. Istoria trăită conectează evenimentele trecutului, realitatea trecutului cu percepția individuală și colectivă. Obsesiile dintotdeauna ale discursului istoriografic de a reconstitui obiectiv, veridic trecutul sunt substitute, în cazul istorici orale, de mărturiile martorilor și participanților. Există o puternică sfidare a acestei obiectivități din partea subiectivității informatorilor, în măsura în care trecutul adevărat este înlocuit de trecutul autentic, adică trăit. Există lansată ideea din zona istoricilor oralști că “percepțiile despre trecut sunt, de asemenea, fapte, cel puțin în sens istoric”⁵ sau că “elementul cel mai important pe care îl aduce istoria orală este subiectivitatea vorbitorului: ceea ce cred informatorii despre trecut este, într-adevăr, un fapt istoric, asemenea evenimentului istoric în sine”⁶. Istoria trăită este, așadar, o formă de istorie în istorie.

Cele două modalități de recuperare a memoriei sunt articulate de două repere care au provocat mărturia unei vieți care poate fi adjudecată conceptului de istorie trăită. Un prim reper este cel ce aparține unui eveniment excepțional în discursivitatea vieții autorului, și anume arestarea și începutul detenției fiului său Meilă (Mihai) Ivănescu

³ V. Leu, *Modernizare și imobilism. Sate și oameni din Banat la începutul veacului XX în documente memorialistice*, Ed. Banatica, Reșița, 1998, p. 13.

⁴ Realizat în iulie 1998.

⁵ James Hopes, *Oral History*, The University of North Carolina Press, Chaper Hill, 1979, p. 13.

⁶ Alessandro Portelli, *The Dead of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*, State University of New York Press, 1991, p. 50.

Stepanescu, participant la mișcarea de rezistență anticomunistă din munții Banatului, iar cel de-al doilea reper este oferit de dorința autorului, ajuns la vârsta de 45 de ani, de a-și face un bilanț al propriei vieți. Ambele repere sunt momente de activare a “memoriei pe termen lung” prin mecanismele “participării emotive”, ca factor de “memorare sau de retenție”⁷.

Dialogul dintre jurnalul scris și povestirea propriei vieți conturează, pe de o parte, locurile comune din memorie, locuri “fixate” de autor în autobiografia sa, iar, pe de altă parte, detașează, mai ales în planul povestirii, zone intime, oculțate în jurnalul scris, care nu erau supuse rigorilor de “commendatio memoriae”, precum și nuanțe, detalii, digresiuni declanșate instantaneu de oralitatea relaxantă a povestirii. Jurnalul scris este, pe de altă parte, o “distanțare înstrăinătoare” față de autor pentru că, datorită scrierii, “lumea textului face să explodeze lumea autorului”⁸, ceea ce determină un anumit grad de obiectivitate. Alternanța scris – vorbit este asumată de complexitatea istoriei orale în care heteroglosia este specifică discursului acestui tip de istorie⁹.

Dacă, în jurnalul scris, rapelul¹⁰ (operație de reproducere, reconstrucție a unei realități trecute și reactivate prin memorie) este o narațiune descriptivă, controlată, în povestirea orală rapelul înseamnă o reconstrucție, o recreare aleatoare a realității, în funcție de percepția sau senzațiile rețrăite, de contextul reamintirii, ce este de multe ori emoțional și, deci, subiectiv. Interviuul care pune în evidență povestirea și oralitatea a devenit complementar jurnalului scris în sensul că a provocat decodificarea sau detalierea unor însemnări din jurnal. Povestirea este, așadar, o interfață a jurnalului: ce a spus prin scris și ce ar fi putut să spună și nu a spus prin scris. În datele acestui oximoron se construiește binomul scris – oralitate din cadrul discursului rememorativ.

⁷ Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Ed. Polirom, Iași, 1998, pp. 165 - 169.

⁸ Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 102.

⁹ Alessandro Portelli, *The Battle of Vale Giulia. Oral History and the Art of Dialog*, The University of Wisconsin Press, 1997, p. 3.

¹⁰ P. Cornea, *op. cit.*, p. 170 - 171.

Structura și particularitățile jurnalului lui moș Ion Ivănescu evidențiază, pe de altă parte, tentația scrisului într-o lume rurală, care are o percepție mai acută asupra evenimentelor naturale și, deopotrivă, mai sensibilă la evenimentele care marchează destinul individual, familial sau colectiv. Debutul jurnalului lui moș Ion Ivănescu este relevant prin plasarea lui în cadrul virtual și istoric. Pornind de la faptul că “începutul” este un loc “strategic al textului”¹¹, iar “secvența inițială” devine cheie a “referentului simbolic, un fundal în care cititorul va evalua semnificația globală”¹² a discursului, debutul jurnalului lui Ion Ivănescu încorporează o dublă semnificație. Fundalul invocat la începutul scrierii jurnalului este un mediu de reculegere, de retragere și meditație: “Am început a scrie azi, în ziua de Crăciun, 25 decembrie 1950, șezând la oi, la poiană [s.n.], cu Eva și mama Marta, și m-am hotărât a scrie diferite evenimente și întâmplări, ca mersul timpului, ani buni sau răi, ploioși sau secetoși, ierni grele sau ușoare, precum și altele ce nu trebuiesc date uitării”¹³.

Fundalul în care se petrece scrierea jurnalului, “la oi, la poiană”, revine ca un leitmotiv sau ca reluare a “secvenței inițiale” și în alte pagini: “Scriș-am aici, în ziua Învierii Domnului, la sărbătoarea Paștilor, din 28 aprilie, anul 1951, fiind în poiană [s.n.] cu Eva, cu Veta și copiii, Elena, Ianăș și Nistor, șezând la oi [s.n.] ...”¹⁴ sau, într-o însemnare din 1985: “Scriu și acum, căci încă suntem în viață, eu, moș Ion Ivănescu, de 80 de ani, și baba mea Eva, de 78 de ani și stăm aici, la poiană, la oi [s.n.] ...”¹⁵.

Cea de a doua semnificație este reliefată de faptul că, zilele în care el își scrie jurnalul, sunt zile ale marilor sărbători creștine, care presupun, în pietatea individuală, momente de rugăciune, dar și de reculegere și de meditație asupra propriei vieți.

În acest cadru natural, cu reflexe dinspre orizontul livresc sadovenian, moș Ion Ivănescu își rememorează viața și, deopotrivă, în spiritul duratei lungi a scrisului pe vechile cărți bisericești, el își propune să relateze atât evenimente, cât și întâmplări legate de

¹¹ *Ibidem*, p. 182.

¹² *Ibidem*, p. 184.

¹³ *Jurnalul lui I. Ivănescu*, p. 6.

¹⁴ *Ibidem*, p. 24.

¹⁵ *Ibidem*, p. 20.

fenomenele meteorologice (ani ploioși, ani secetoși etc.). Jurnalul lui Ion Ivănescu, început la vârsta de 45 de ani, încorporează, așa cum am arătat mai sus, și o motivație de ordin subiectiv. Autorul jurnalului trăiește “un incident biografic, trăit cu fervoare”, ceea ce îi provoacă o stare de rememorare, întrucât “învăstirea emoțională exercită un impact pozitiv asupra capacității de retenție”¹⁶. Astfel, anul începerii jurnalului, coincide, așa cum am arătat, cu arestarea propriului fiu, participant la rezistența anticomunistă.

Conținutul jurnalului prezintă o anumită complexitate, el desfășurându-se pe mai multe componente: *însemnări autobiografice*, *notații despre vreme* (evenimente climaterice), *evenimente istorice*, *versificații* ocazionate de diverse momente trăite, *texte din “memoria dureroasă”*, care încorporează reflecții legate de evenimente tragice din viața familiei, *jurnalul colectiv* (notații și însemnări în cuprinsul aceluiași jurnal, aparținând diversilor membri ai familiei), *pagini despre “greutatea sfârșitului”* sau *“sfârșitul care nu trece”*, în care sunt relatate gânduri legate de suferințele bătrâneților. Toate aceste componente pot fi convertite în grade sau paliere ale “trăirii și mărturisirii”, specifice lumii rurale conectate la “gestul scrisului cotidian”. Acest jurnal deține suficiente date și caracteristici, care îl particularizează față de alte însemnări autobiografice din lumea satului bănățean. În primul rând sunt cele legate de structura și părțile constitutive ale jurnalului, care îl scot din liniaritatea sau univocul discursului memorialistic al altor jurnale elaborate de țărani bănățeni¹⁷.

1. Însemnările autobiografice, coroborate cu mărturiile orale, realizate prin intermediul interviului, conturează destinul comun al unei familii din zona Banatului de munte, marcată de schimbările istorice, de evenimente și evoluții, care pot fi subsumate unei situații sau unui standard mediu în ceea ce privește componenta umană și situarea socială sau materială. “Arborele genealogic” al familiei Ivănescu Stepanescu ocupă primele pagini ale jurnalului, evidențiind o familie desfășurată (prin relații de căsătorie, înrudire) în zona Rusca,

¹⁶ P. Cornea, *op. cit.*, p. 169.

¹⁷ Cf. Valeriu Leu, *op. cit.*, *passim*.

Domaşnea, Cornereva. Limita superioară a reconstituirii genealogiei familiei prin memoria lui moş Ion Ivănescu este plasată în ultimele decenii ale secolului al XVIII - lea. Un străbunic al acestuia a fost "Teodor Stepanescu de prin 1780", din care se trage Meilă (Mihai) Stepanescu, străbunic al autorului jurnalului, căsătorit cu Marta Pepa din Domaşnea, care a avut cinci feciori: Pe Ianăş, Ion, Teodor, Ivan şi Mareş. Unul dintre fii, Ion, s-a căsătorit cu Elena Duicu din Cornereva şi "au avut un singur fecior, pe tatăl meu, Ianăş", care s-a născut în 1885 şi a murit în 1964, fiind căsătorit cu Ana Radoia din "Cherciu (nr. 170), născută în 1887 şi decedată în 1967". Autorul jurnalului s-a născut în 1905, fiind căsătorit cu "Eva Gherga de la Micolaeşti (nr. 55)". Este de reţinut exactitatea reconstituirii arborelui genealogic, inclusiv notarea numărului de casă al membrilor familiei, ca asumare mentală a raţionalismului administraţiei de stat austriece din Banat. A doua jumătate a arborelui genealogic, articulată de naşterea şi viaţa autorului jurnalului (privite ca punct de contact al ascendenţei şi descendenţei genealogice) debutează cu naşterea celor doi fii ai săi: Meilă (născut în 1925) şi Ion (născut în 1928, mort la două săptămâni). Unicul fiu rămas în viaţă s-a căsătorit cu "Elisaveta Cernescu (Cojocar) are următorii copii: Elena, născută în 1944, Ianăş (Ion), născut în 1946, Marta, născută şi moartă în 1947 şi Nistor, născut în 1949. Ianăş s-a căsătorit cu Petria şi au avut doi copii: Meilă, născut în 1965 şi Ion, născut în 1967". Elena s-a căsătorit cu Ianăş Lupei (nr. 105). Ianăş, fiul lui Meilă şi al Elisavetei, a avut doi copii, pe "Meilă, azi 2 iulie 1989, ajuns inginer" şi pe Ion, "căsătorit cu Maria, de la Chilavu şi au până acum o fetiţă, Ana, de trei ani şi cinci luni (frumoasă, cuminte şi jucătoare)". Arborele genealogic este consemnat în 2 iulie 1989, când autorul jurnalului a ajuns la vârsta de 85 de ani. Este, aşadar, o familie cu generaţii multisekulare de ţărani, doar strănepotul său Meilă devenind inginer în penultimul deceniu al secolului al XX - lea, întrerupând astfel şirul "duratei lungi" a ruralităţii.

Genealogia familiei, în linie ascendentă, este ritmată de invocarea vicisitudinilor vieţii, escaladate, însă, de munca stăruitoare. Acest leitmotiv al muncii şi chibzuinţei concentrează întregul discurs narativ, autobiografic, începând cu prezentarea vieţii străbunicului Meilă Ivănescu şi până în anii de tinereţe ai autorului: "Moş Meilă a

rămas copil sărac, orfan de la părinți, prin muncă și bună conducere și-a format o frumoasă gospodărie, având cinci feciori, din care patru au fost căsătoriți în casă și unul, Mareș, mai mic, a fost dat ginere la Tăvălian, care a avut fecior pe Vasile (brigadier silvic), care a fost dat ginere la Târbe. Moșul Meilă, cu baba Marta, cu patru feciori și patru nurori în casă, au fost model de ordine și disciplină; pe la anul 1900, taica Ion cu maica Elena și tatăl meu, Ianăș, s-au răznit și au făcut casă nouă la drumul mare, casa veche e cea de pe vale; taica Ion se zice că a fost un om foarte vrednic, umbla foarte mult la lucru, la firmă. împreună cu tata Ianăș, pentru a-și împăca datoriile făcute cu casa și cu cumpărări de pământ; maica mea, Elena, era o muiere vrednică și foarte aspră (autoritară), căci rămânând văduvă în 1907 și tata fiind numai de 22 de ani, ea a condus gospodăria în timpul cât tata era tânăr în armată, precum și în războiul din 1914 - 1918, a condus mai bine ca un om; ea s-a certat cu primarul și notarul și cu alții în timpul războiului, apărându-și drepturile la plecarea lui tata în război, în 1914; a rămas datoria la bancă, pentru cumpărarea pământului de la uica Mareș (lângă Crișani), iar la venirea lui tata, în 1918, au găsit datoria împăcată și pământ cumpărat, 600 st. la Saduri și două lanțe la Ioveni, precum și bani gata”¹⁸.

Interviul, ca sursă orală în reconstituirea vieții lui Ion Ivănescu. în primul rând accesează o zonă complementară, informațiile cuprinse în jurnal extinzând cadrul referențial al unei “life story”. În al doilea rând, interviul îi “permite unei persoane să gândească cu voce tare”, să repertorieze “motivații, sentimente, reflecții asupra lumii prin care a trecut”¹⁹. În al treilea rând, ancheta orală, prin descoperirea memoriei individuale, particularizează un anumit “sistem de explicare a sinelui”. Aceasta în măsura în care este știut faptul că memoria relatează, accentuează, regroupează și dă o nouă culoare la tot ceea ce s-a petrecut în realitate. Memoria atribuie unor episoade trăite înțelesuri simbolice, transformându-le uneori în “mituri personalizate, care explică omul”²⁰. În ultimul rând, interviul califică martorii în virtutea criteriului comunicării interpersonale, astfel încât despre Ion Ivănescu se poate

¹⁸ *Jurnalul lui I. Ivănescu*, p. 10.

¹⁹ Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History*. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi, 1994, p. 167 - 168.

²⁰ *Ibidem*, p. 173.

afirma că este un veritabil “raconteur”, a cărui memorie este sensibilă la detalii și este transpusă într-un limbaj “viu”.

Adoptând tipul de interviu narativ biografic, mărturiile orale ale lui Ion Ivănescu pot fi concentrate în câteva secvențe mari, corespondente derulării vieții și biografiei unui om sau ciclului vieții: copilăria, tinerețea, anii de maturitate, bătrânețea. Copilăria este relatată într-o ipostază aparte, și anume interviueatul nu a reținut aspectele private ale vieții de copil, cât mai ales plasarea nașterii și a primilor ani de viață în proximitatea primului război mondial. La începutul războiului avea vârsta de 9 ani, iar intervalul dintre anul nașterii și 1914 este foarte comprimat în relatările lui Ion Ivănescu, manifestându-se tendința de a-și plasa nașterea, primii ani ai vieții, perioada școlii în contextul războiului: “M-am născut în primul război mondial, adică în 1905, în 6 ianuarie, scris în registru ...”. Se poate explica această asociere a nașterii cu primul război mondial printr-o confuzie în memoria autorului, dar și prin faptul că declanșarea războiului a avut un mare impact în lumea celor “mici”. Un alt aspect care argumentează eludarea aspectelor “private” ale copilăriei este cel legat de anii de școală. Din această perioadă, martorul a reținut momentul desființării învățământului în limba română și transformarea școlilor românești în școli cu limbă de predare maghiară. Acest proces de maghiarizare a marcat conștiințe individuale și colective. Dincolo de o contaminare venită dinspre un discurs public, istoriografic sau politic, interlocutorul a reținut însă exemple autentice ale procesului de deznaționalizare din școli, exemple care au șocat lumea copiilor români, prin evocarea sincopei în intercomunicare, impuse de o limbă străină, precum și a strategiilor ad-hoc elaborate în clasă pentru ieșirea din asemenea situații: “Clasa a I-a și a II-a am făcut-o în românește, și în clasa a III-a nu am avut voie să vorbim numai în ungurește. Nesupravegheați să nu vorbim în românește nici în curte ... Când nu știam un cuvând în ungurește, trebuia să-l întrebăm pe învățător în limba maghiară: Tánító ur, kerem sepem, hogy hia eszt a só. Atunci el îmi spunea cum se numește în românește ... Așa ne-au persecutat; toate satele au avut schimbat numele, dacă n-ar fi fost Unirea de la 1918, atunci noi toți am fi fost unguri...”²¹. Anii de adolescență, de după

²¹ Înregistrare cu Ion Ivănescu din Rusca.

primul război mondial, sunt marcați de înscrierea autorului în spațiul menționat în secvența inițială a jurnalului, la sălaș: “După școală, s-a terminat războiul atunci, în 1918 ... Am fost de 13 ani, am mers la sălaș la vite și acolo am rămas mai mult...”. Acest spațiu al sălașului este un spațiu discursiv, liniar, dominat de ocupațiile zilnice, legate de creșterea vitelor, ieșirea din acest cadru făcându-se doar atunci când autorul își amintește de întâlnirea cu profesorul și cărturarul Dumitru Cioloca din Caransebeș, care venea în vizită la sălaș, cu care a purtat discuții despre istoria locului, acesta fiindu-i deopotrivă prieten și sfătuitor: “Șezând la vite acolo, prin 1920 - 1922, ... era un profesor din Caransebeș, Dimitrie Cioloca, și cu ăla m-am cunoscut în toată viața ... În toată vara venea acolo, când eram cu vitele ... Când mă vedea prin Caransebeș, mă striga: Măi, Ioane, ce mai faci ? ... Acolo, la sălaș, este o cruce pe o piatră mare și el zicea că era crucea dublă a cavalerilor ioaniți ... Cavalerii ioaniți, pe timpul ăla, au stat aici, în Banat, vreo 25 de ani. Și el zicea că este un semn al cavalerilor ioaniți. Crucea este lângă pământul meu, lângă sălașul meu, multe am învățat de la el, era ca tatăl meu, venea câte o lună în fiecare vară acolo ...”²². Reproducerea acestei secvențe din memoria naratorului, de întâlnire cu erudiția și prietenia profesorului Dumitru Cioloca încarcă cu semnificații aparte spațiul genuin al vieții intervievatului. Cadrul sălașului, ca loc al vieții și muncii liniare, plasează în memoria țărănească accente istorice, induse de o anumită elită intelectuală din lumea românească. Momentul întâlnirii și petrecerii unui anumit timp în compania profesorului Dumitru Cioloca este reținut atât din perspectiva unei cunoașteri erudite a istoriei locului, dar și dinspre o relație inedită, de amiciție, instituită între un intelectual și un țaran din satul bănățean de munte. Este un eveniment biografic, care excede derularea liniară a vieții țărănești.

Momentul căsătoriei este relatat în rememorarea lui Ion Ivănescu sub imperiul aceleiași liniarități, programate, din viața unui om de la țară, a unor habitudini care configurează constantele biografiei țărănești. Căsătoria sa a fost rezultatul unor calcule care țin de relațiile interfamiliale din comunitate și care au modelat constituirea cuplurilor: “În toamna lui 1923, bunica mea și cu bunica fetii s-au

²² *Ibidem*.

înțeles ... Noi nu ne-am cunoscut prea bine, aproape din obligație m-am căsătorit ... cu Eva Gherga, de 16 ani, și eu am avut 18 ani ... A avut avere fătă, cred că și asta le-a interesat pe bunicile noastre ... Fata a avut avere, vite, oi, pământ. Atunci am primit la căsătorie 10 oi mulgătoare. De atunci, am ținut și noi oi. Am primit o scroafă mare, de-a fătă, am primit pământ 3 hectare de fâneată și 0,5 hectare de arabil ... și bani am primit. Am primit răchie, că socru-meu avea căzan în valoare de 10.000 lei ...²³

Nunta s-a desfășurat după tipicul unei nunți din perioada interbelică din satul bănățean: "Nunta a fost frumoasă, dar nu a fost cum se face acum ... La cină, seara au fost 104 persoane în sala mare a birtului părinților, unde a fost sală de joc ... A cântat o orchestră din Mehabia. S-a pus la masă supă, după supă s-a dat carnea din supă, cu cartofi, pe urmă s-au dat sarmale, după sarmale s-a dat friptură și prăjituri s-au dat, dar nu prea multe. Pentru nuntă s-au tăiat oi și porci, vită mare nu s-a tăiat. S-a băut răchie și vin. Vinul a fost adus din Vechiul Regat, de la Rogova, din Mehedinți, Rogova este între Turnu Severin și Vânju Mare"²⁴.

Anii de maturitate i-a petrecut în muncă stăruitoare, în cadrul gospodăriei părintești. Situația materială a familiei a cunoscut momente de prosperitate, dar și de recul, specifice climatului economic al epocii interbelice: "În anul 1920, am făcut birtul cu o sală de joc și una de băut și am ținut birt din 1920 până în 1940, unde se făceau mari și frumoase petreceri. În anul 1940, l-am închis din cauza dărilor prea mari, care erau mai mari decât venitul. După războiul din 1914 - 1918, starea materială a fost înfloritoare, căci tata împreună cu mine am făcut o grădină de pomi (pepenărie) și am plantat pomi roditori în toate pământele, ajutați foarte mult de Uica Nistor și mama Marta cu gunoiera și săpară acestor plantații, am reușit de nu aveau alții o moșie de pomi mai mare ca noi. Pe la anul 1930, s-a ivit o criză financiară foarte mare, în care aproape toți oamenii aveau datorii mari, mai ales în urma foametei din 1928, când au fost secetă mare, iar noi, în urma cumpărării unui pământ la Trăstură de la Petru Toca și după facerea a niște acarete, am ajuns cu datorii mari și care greutăți le-am

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

putut împăca în urma unei conversiuni. În ziua când am împăcat datoria, am plantat un măr ionatan în avlia [curtea - s.n.] bisericii lângă ușa și poartă la intrare, spre aducere aminte [s.n.]. După aceste greutăți, a început să meargă iară bine.²⁵

Viața lui Ion Ivănescu s-a petrecut în spațiul și coordonatele satului natal. Pe parcursul biografiei sale există mai multe ieșiri din acest spațiu. Astfel, o primă formă de ieșire s-a făcut în mod virtual, prin lectura ziarelor vremii: "Mai întâi am citi ziarul *Drapelul* din Lugoj, al lui Valeriu Braniște ... În timpul Ungariei, am citit ziarul românesc, care a apărut la Budapesta ... Mai încoace, am citit ziarele de la Timișoara; am citit și *Vestul* lui Sever Bocu"²⁶. Informațiile din ziare care au fost reținute au fost cele legate de evenimentele politice, dar și legate de evenimente ce au avut un mare impact în comunitate, precum cel referitor la Maglavit și la Petrache Lupu, care "a avut viziuni, dar n-a fost normal, cred eu ...". Momentele de ieșire din spațiul natal au fost reprezentate de stagiul militar, călătoriile la Caransebeș, Lugoj, Timișoara sau cele care au depășit granițele Banatului, precum călătoriile la București și Ploiești, făcute în interes economic: "Am trecut prin București la Ploiești, unde trimiteam brânză la un comerciant de acolo. Făceam primăvara brânză la poiană. Am avut un lăptar din Sibiu la poiană, unde am făcut o lăptărie și unde se colecta lapte de oi și făceam telemea pe care o trimiteam la un comerciant din Ploiești"²⁷. O altă ieșire din orizontul regiunii natale este cea din anii 1939 - 1940, când au fost "mari concentrării de trupe, la care am luat și eu parte ... pe la Siria, Pâncota și Pladova, în Ardeal ..."²⁸. Tot în categoria ieșirilor, însă, de astă dată, din propria condiție sau din discursivitatea zilnică a ocupațiilor sale poate fi evaluată numirea lui ca primar al satului Rusca și apoi angajarea lui la un canton C.F.R., între anii 1942 - 1946: "La sfârșitul lunii ianuarie 1941, sub dictatura generalului Antonescu, am fost pus primar al comunei Rusca ... Eu fiind primar, aveam dispensă de armată; la sfârșitul anului 1942 s-a anulat dispensia primarilor care erau sub 42 de ani, cu având numai 37 de ani, iar, ca să nu mă ducă la război, mi-am făcut

²⁵ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 12.

²⁶ Înregistrare cu I. Ivănescu.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 18.

dispensă la C.F.R. ca muncitor, și am făcut serviciul de cantonier la cantonul nr. 2, între Teregova și Poarta”²⁹.

Evocarea activității de primar, ca personalitate a satului, s-a înscris ca un moment de vârf în biografia lui Ion Ivănescu. Prestigiul social de care s-a bucurat în această calitate a fost consolidat de buna funcționare a administrației satești, de faptul că localitatea Rusca și-a îndeplinit toate obligațiile de impozit către bugetul statului, spre deosebire de localitățile din jur: “Bugetul comunei Rusca ... suntem ca nemții de la Sadova cu toate în ordine, adică aveam plătite toate dările, la Teregova era totul un talmeș - balmeș ... nu se mai știa nimic ...”³⁰. În această calitate de primar, moș Ion Ivănescu a știut, de asemenea, să arbitreze conflictele dintre oameni, generate de disputele pentru proprietăți. Primarul a avut calități de bun administrator și de cunoscător al problemelor specifice satului, făcând apel, ori de câte ori era nevoie, la cartea funciară existentă la sediul de plasă Teregova. Ion Ivănescu evocă un moment în care autoritatea și prestigiul său de primar erau confruntate cu propriile slăbiciuni, omenești, sau, mai exact, un moment în care autoritatea și imparțialitatea, reclamate de funcția de primar, erau în pericol de a fi erodate de o presupusă legătură amoroasă a sa: “Ca primar, am fost respectat și oamenii mă ascultau ... Am avut, de exemplu, o ceartă pentru niște pământ, între niște familii; m-am dus la cartea funciară, să văd unde stă pământul acelora care se certau. Se surpase pământul unuia și a fugit în jos cu niște meri. Și acolo a ajuns între doi cetățeni. M-au chemat în comisie, la fața locului, pentru care cele două familii s-au certat. Și unul dintre ei nu a venit acolo, că era cam în ceartă cu mine [s.n.], unul, moș Dumitru Păcăneș. Nu am mers, dar eu m-am dus și am pus un lemn la hotarul dintre pământuri. Acest moș Dumitru n-a venit din cauză că bănuia ceva dragoste cu nora lui, îi era ciudă pe mine [s.n.], ca ulterior îmi spusese: <<Mă, al dracului ești, chiar acolo unde ai împlântat știopul, acolo era piatra de hotar>>”. La întrebarea dacă a avut, într-adevăr, relații cu nora împricinatului, răspunsul lui moș Ion Ivănescu a stat sub semnul echivocului, dar în spatele căruia se putea descifra existența acestei idile, ascunse, ilicite, peste care s-a așezat trecerea

²⁹ *Ibidem*, p. 38.

³⁰ Înregistrare cu I. Ivănescu.

timpului sau iertarea ori uitarea lui Dumnezeu. Rostit la vârsta de 94 de ani, acest răspuns trezește nostalgia disimulată a anilor tineri, dar și asumarea tacită a păcatului la care a fost martor, judecător și complice doar Dumnezeu: "Oi fi avut, n-oi fi avut, Dumnezeu mai știe!"³¹.

Serenitatea unei vârste de 94 de ani este echivalată de un răspuns sibilinic, pe care îl dă vis-à-vis de un moment care i-a răscolit intimitatea și feroarea vieții din anii de tinerețe. Activitatea de primar a fost pusă, în general, sub semnul exemplarității comportamentului în comunitate. Ion Ivănescu rememorează, în acest sens, episodul construirii unui drum comunal prin acțiunea colectivă a familiilor din sat. Fiecare familie avea repartizată o anumită porțiune de drum, iar propria sa familie a preluat cea mai dificilă zonă de construcție: "Când am dat ordin să se facă ceva, s-a făcut ! Când s-a făcut, de exemplu, un drum comunal în Poiana Ruschii am împărțit în porțiuni de lucru pe fiecare familie. Însă drumul a fost cu urcuș; în cel mai de sus și mai greu punct de lucru l-am pus pe tatăl meu; al doilea a fost subprimarul și, după aceea, restul populației. Toată lumea și-a făcut porțiunea de drum, pentru că n-a putut nimeni să zică că familia mea nu face"³².

Anii comunismului îl plasează pe Ion Ivănescu "sub vremuri", viața lui derulându-se în discursivitatea cotidiană a muncii la sălaș, ieșind astfel de pe scena unei vieți publice și a comunității. Opresiunea regimului comunist, resimțită acut prin arestarea și moartea propriului fiu, îl situează într-o retragere în spațiul propriei familii, într-o îndelungă așteptare a sfârșitului vieții sale, tăcut și resemnat. Jurnalul aduce în prim plan trăirea unei drame atât în plan individual, cât și colectiv, deoarece destinul lui Ion Ivănescu este simptomatic pentru generații întregi care au ieșit din perioada interbelică și au traversat, apoi, perioada comunistă. Ieșirea lui Ion Ivănescu din ritmurile și datele unei dimensiuni publice, civice, specifică societății democratice românești interbelice, echivalează cu ieșirea din istorie a lumii românești în epoca comunistă. Această perioadă se regăsește într-un capitol aparte în memoria lui Ion Ivănescu.

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

2. Memoria “dureroasă” este cuprinsă în secvența memorialistică dintre anii 1947-1989 și coincide cu vârsta a treia a autorului. Contextul istoric introdus de comunism, plin de adversități față de lumea tradițională românească, reverberează în conștiința individuală și colectivă. Percepția comunismului de către Ion Ivănescu se desfășoară pe trei nivele concentrice, care înscriu, în primul rând, atmosfera generală politică a comunismului, în al doilea rând, impactul asupra destinului colectiv și familial și, în cel de-al treilea, nivelul care înscrie trăirile individuale, toate puse sub semnul dramei și suferinței. La primul nivel, comunismul este perceput ca o schimbare a regimului de putere: “Au venit comuniștii la putere”. Impactul comunismului asupra destinului colectiv și familial din anii 1949 - 1952 se înscrie în cel de-al doilea nivel de percepție, fiind relatat astfel: “Mari prigoane am suferit ... Eram obligați să dăm cote de cereale, cucuruz, cartofi, fasole și fân și carne de vită 145 kg, în fiecare an un porc de peste 100 de kg; în anul 1952 am dat porc 105 kg și mai aveam doi grășuni, circa 60 kg, ni i-a luat forțat la achiziții ... Au făcut mari abuzuri după ce au ridicat pe fiul meu Mihai, în 28 august 1950, au venit cu miliția și mi-au confiscat patul lui Meilă (Mihai) cu saltea, cearșaf și perini... precum și un patefon și alte lucruri ce ne-au plăcut; în alt rând, au venit și ne-au luat din podul casei un car de tablă de brad, am ars var în 1950 și ni l-au luat; am avut cazan de fier răchie de 300 litri și ni l-au confiscat și au lucrat cu el trei ani la Rusca și vreo patru ani la Teregova ... După ce l-au spart, ni l-au dat înapoi. Casa a fost ocupată în mod forțat în următorul fel: în camera de la colț, unde a fost birt și sala mare de joc a fost magazia șantierului de construcții, a căii ferate spre Poiana Ruschii; în camera de lângă șopron am fost înghesuiți toți ai casei, opt persoane: Tuța, Muma, eu, Eva, Veta și trei copii, Elena, Ianăș și Nistor. În camera mică de lângă birt ne-a încartiruit un milițian, bucătăria era folosită în comun cu doamna milițianului ...”³³. Din acest al doilea cerc al percepției comunismului, pot fi extrase trăirile și dramele individuale ale lui Ion Ivănescu. În primul rând, acesta a trăit drama arestării, întemnițării și morții fiului său, Meilă (Mihai) Ivănescu. La început, trăirea acestei drame este relatată mai temperat: “În 30 august 1950 este ridicat de Siguranță, în 28 și 29

³³ *Jurnalul lui I. Ivănescu*, p. 40.

noiembrie 1950 este judecat de Tribunalul Militar în Caransebeș și condamnat la 15 ani temniță grea”. Apoi, însemnările din jurnal care urmăresc traiectoria detenției fiului său sunt străbătute de o undă de îngrijorare, sesizabile mai ales după anul 1956, când s-a întrerupt orice legătură cu deținutul: “Meilă a fost dus la Văcărești și, la 15 iunie 1951, dus la Gherla; nu știm unde îi și nici până azi, 25.XII.1951, nu știm nimic. Până azi, 6 ianuarie 1954, nu știm unde este, decât din auzite că ar fi fost pe la Gherla și de acolo la Baia Sprie, la vreo ocnă de plumb ... De la Baia Sprie, unde a lucrat patru ani în ocnă, a fost dus la Oradea Mare, unde a avut două vorbitoare cu Veta și unul cu Tuța și a primit pachet la trei luni; din 1956 nu mai știm nimic de el ...”. Moartea fiului este înregistrată cu seninătate: pe la sfârșitul lunii ianuarie 1960, ne-a venit înștiințare de la Penitenciarul Galați că, la data de 7 ianuarie 1960, în ziua de Sf. Ioan, a murit. Am fost acolo cu fina Elena și i-am găsit mormântul în cimitirul orașului, în parcela 69, rândul 6, mormântul 2; am pus o cruce ...”³⁴.

Momentele sărbătorilor creștine petrecute în familie acutizează, însă, trăirea dramei arestării și detenției fiului său, relatate uneori în analogie cu drama cristică: “Scris-am aici, în ziua Învierii Domnului, la Sărbătoarea Paștilor din 25 aprilie, anul 1951, fiind în poiană cu Eva, cu Veta și copiii, Elena, Ianăș și Nistor, șezând la oi, acasă fiind Tuța și Muma și mama Marta, iar Meilă lipsește dintre noi, nu știm unde este și ce o fi cu el; în această sărbătoare mă gândesc căci cu 1918 ani mai în urmă câtă suferință a îndurat Domnul nostru Iisus Hristos prin răstignire, câte lacrimi au vărsat Maica Domnului, precum și învățăceii săi, iar cei ce-l pârără și îl învinovățiră or fi fost cu inima împăcată, căci au răstignit pe Iisus; tot la fel, și în aceste zile pe care le trăim sunt unii în suferință, iar alții cu inima împăcată și azi sunt mulți ca Iuda, care, pentru 30 de galbeni, au vândut pe Iisus, tot așa și azi mulți s-au vândut pentru bani în secret, căci și aceștia vor avea aceeași soartă ca Iuda”³⁵. Același puseu de acutizare a trăirii durerii dispariției lui Meilă Ivănescu se regăsește consemnat și de bunica acestuia, Ana Stepanescu Ivănescu, în ziua de Crăciun a anului 1960. De această dată, dispariția lui Meilă Ivănescu este socotită o adevărată sincopă genealogică în

³⁴ *Ibidem*, p. 13.

³⁵ *Ibidem*, p. 24.

familia Ivănescu, convertită într-un îndemn spre bună purtare și viață exemplară a copiilor celui mort în închisoare: “Astăzi, la Crăciun 1960, am fost la oi cu Ion, copilul meu, la poiană. Ianăș și Nistor și Ileana, să vă aduceți aminte de maica voastră, Ana, să fiți cumiți ... să trăiți bine și să ascultați pe mama voastră ... că tată nu ați avut [s.n.] ... să nu fiți hoți, să nu vă bateți cu nimeni, să nu vă îmbățați, să nu duhăniți, să fiți oameni cu toată lumea”³⁶.

În contextul acelorși sărbători creștine, drama pierderii tatălui este reactivată și invocată în versificații specifice cântecelor de jale, al lamentațiilor folclorului românesc, care sunt un exemplu complementar al memoriei “dureroase” în familia lui moș Ion Ivănescu. Astfel, Elena Stepanescu Ivănescu, fiica lui Meilă, în vârstă de 10 ani, redactează în ziua de Bobotează, în 6 ianuarie 1954, următoarea “suvenire” versificată: “Doamne, ce să mă fac eu / Că nu știu de tatăl meu / Ce-a face și pe unde-o fi / Și când, Doamne, va veni / Doamne, adă-mi-l odată / Ca să am și eu tată / Să nu cresc fată săracă / Trei ani de mult au trecut / Și eu nu l-am mai văzut / Că-s trei ani și jumătate / N-am primit nici o carte / Inimioara rău mă doare / Că-i tăticul la închisoare / Pentru neam, pentru dreptate / Pentru sfânta libertate / Tatăl meu e-nchis departe / Pentru neam, pentru credință / Tatăl meu e-n suferință”³⁷.

Durerile provocate de pierderea fiului își găsesc o exprimare aparte, într-o însemnare făcută de moș Ion Ivănescu, la vârsta de 90 de ani. Rememorând evenimentele tragice petrecute cu 45 de ani în urmă, acestea sunt plasate la limita suportabilității, la limita atât de permeabilă dintre viață și moarte: “Scris-am azi, miercuri, 30 august 1995 ... La aceeași dată în care am avut mari greutăți și mi-a rămas întipărită în minte, mai ales din ziua de 30 august 1950 [ziua arestării fiului său - s.n.], când au început cele mai grele și rele zile din viața mea, căci numai mort nu am fost [s.n.]; moș Ion Ivănescu, 90 de ani”³⁸.

Drama fiului său, Meilă, nu s-a consumat, însă, o dată cu trecerea timpului, ea fiind, pe de o parte, prezentă în mintea și sufletul celor din familia sa, iar, pe de altă parte, ea este reactivată printr-o apariție miraculoasă a acestuia, la 25 de ani după presupusul său deces,

³⁶ *Ibidem*, p. 1.

³⁷ *Ibidem*, p. 11.

³⁸ *Ibidem*, p. 70.

relatăată atât în jurnal, cât și în mărturiile orale ale lui Ion Ivănescu. Astfel, la 27 decembrie 1985, "fiind în gara Reșiță, Maria lui Budu din Rusca (nr. 139), au văzut un bătrân de circa 60 de ani, care se uita la trăiștile pe care le cunoștea că-s din părțile noastre, a întreat-o de unde este și ea i-a răspuns că-i de la Rusca. Și eu sunt din Rusca, i-a răspuns bătrânul. Cine ești, că te-aș cunoaște dac-ai fi de la Rusca ? Eu mi-s Meilă Ivănescu și merg acasă. O, de când o murit și oasele i-or fi putrezit, a zis Maria. Da, am murit, am fost scos din celulă ca mort, dar m-am trezit pe niște scânduri, revenindu-mi și, însănătoșindu-mă, m-au dus într-o mină unde am lucrat 25 de ani. Acum m-am eliberat și merg acasă." Acest bătrân misterios oferă, apoi, o serie de detalii despre casa din Rusca, despre familie, fapt ce conferă credibilitate celor relatate de el. Din când în când, atunci când nu era crezut de către femeile din Rusca și Domașnea, "avea criză nervoasă, ca un nebun, după aceea iar își revenea". La știrea apariției sale, familia îl caută, în Caransebeș, în gară, dar nu a putut fi găsit. După opinia lui Ion Ivănescu, el a fost "ridicat din nou de Securitate și închis" sau dus la un spital de psihiatrie din Timișoara³⁹. Acest eveniment misterios, al reapariției lui Meilă Ivănescu, poate semnifica, pe de o parte, tentația spre miraculos din imaginarul popular, iar, pe de altă parte, a fost un semnal la fel de misterios dat familiei sale, marcată profund de amintirea dureroasă a detenției și morții sale. A fost un moment în care realitatea apariției lui Meilă Ivănescu a interferat cu nevoia de miraculos din mentalitatea populară și cu imperativul unui "memento" nediminuat, pentru invocarea și reînvierea unei amintiri legată de un moment tragic din viața unei familii.

Sunt prezente în jurnalul și în relatarea orală a lui moș Ion Ivănescu și alte exemple care compun memoria "dureroasă", purtătoare de mesaje și eșantioane de istorie "trăită", din anii opresiunii comuniste. Astfel, această sincopă în succesiunea generațiilor din familia Ivănescu, reprezentată de detenția și moartea lui Meilă, a fost însoțită și de alte evenimente care au primit conotațiile tragismului în percepția lui Ion Ivănescu. Pierderea fiului, a casei și a bunurilor materiale, cotele înrobitoare au fost completate de distrugerea unei arhive scrise a familiei Ivănescu: "Am avut foi matricole, acte de valoare, cărți pe care

³⁹ *Ibidem*, p. 27.

le-am suit în pod și pe care Securitatea le-a găsit și le-a ars în curte”⁴⁰. Distrugerea și neantizarea unei identități fixate în acte civile, de avere, în câteva cărți care configurau orizontul cultural al unei lumi rurale, au fost percepute dureros de Ion Ivănescu.

Destinul familiei Ivănescu se confruntă cu situații inedite, care stau, de asemenea, sub semnul dramei din perioada comunistă. Nu întâmplător, în însemnările din *Jurnalul* lui I. Ivănescu se relatează ca fapt singular foametea care a marcat familia datorită regimului cotelor: “În anul 1952, fiind îngheț și secetă mare, recolta fiind foarte slabă, iar cotele și impozitele foarte mari, am avut grele suferințe în iarna, primăvara și vara anului 1952 - 1953, ducând lipsuri de bucate, mai ales nu am tăiat nici un porc, fiindcă a trebuit să dăm doi porci cotă, unul de 60 kg și unul de 105 kg; este singurul an din cei 48 pe care i-am trăit când nu am tăiat porc, în aceste vremuri am simțit lipsuri și colții foamei [s.n.]”⁴¹.

Imaginea unei situații limită, elaborată de mărturiile celor supuși procesului de pauperizare și înfometare creat de sistemul cotelor, pot fi recuperate și din alte zone ale țării. Aceste situații sunt percepute cu acuitate, mai ales în timpul marilor sărbători creștine (Crăciun, Paște), când masa țăranului era bogată și când se celebrau, deopotrivă, binefacerile unei munci depuse pe parcursul unui an sau derulate într-un calendar agraro-creștin. Astfel, dacă în cazul mărturiei lui Ion Ivănescu, lipsa porcului de Crăciun este invocată ca un episod singular pe parcursul unei vieți, lipsa unei pâini mai bune sau a cozonacului de Paște trezește acleași trăiri dramatice: “Cotele le luau de la toți – spune o țărană din jud. Alba – până nu ne lăsau nici o grăunte în curte ... Ne-am ghiorat prin mărăcini când am strâns holda ... și acum nu am pic de grâu ... I-am dat noi un pic de grâu de Paște [s.n.] de și-o făcut pâine la copii”⁴².

Comunismul a reușit, prin impunerea cotelor, să determine nu doar confiscarea roadelor muncii țăranilor, ci și a trăirii împlinirilor

⁴⁰ Înregistrare I. Ivănescu, caseta I/1.

⁴¹ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 19.

⁴² Mărturia țăranei Maria Duca (n. 1909) din jud. Alba, în Nicolae Luca, *Procesul de colectivizare în comuna Spălnaca, jud. Alba (1949 - 1962) în lumina istoriei orale*, disertație de masterat, Universitatea “Babeș - Bolyai”, 1998, p. 14.

binemeritate după o muncă perseverentă, a eforturilor trudnice, convertite din când în când în bucuria sărbătorilor. Alternanța muncă - sărbătoare este anulată, viața țăranului fiind împinsă într-o ariditate fără precedent, ambivalent percepută: material și sufleteș.

În același repertoriu de elemente care compun memoria "dureroasă" a lui Ion Ivănescu și a familiei sale se pot plasa și unele versificații, inserate în *Jurnal* și admirabil de inspirat intitulate *Cântece necăjite*, care rezonează durerile unei vieți și ale unor vremuri: "Foaie verde de cicoare / Românii-s toți la închisoare / Alții-n codru, la răcoare / Iar acasă or rămas / Numai chinuri și năcaz / Și cu lacrimi pe obraz / Alții acu benchetuesc / Beau, cântă și nu gândesc / Căci odată tot plătesc / Că sunt coade de topor / Va fi vai de capul lor". 30.08 - 5.02.1952 și care continuă cu: "Vor plânge și suspina / Când or da și ei cota / Și de ei va fi amar / Când or lucra la canal". 23.02.1951 sau "V-ați pus în slujba lor / Voi, coade de topor / Să-nchideți, să spânzurați / Pe românii adevărați"⁴³.

Peste toate aceste exemple din memoria dureroasă a lui Ion Ivănescu se poate așeza o meditație a acestuia asupra lumii în care trăiește, indusă de o mentalitate eminentemente creștină a lumii satului, de o viziune asupra lumii, în care spectrul eshatologic guvernează lumea "duratei lungi": "Trăim într-un veac stricat, într-un timp când, după profecția lui Hristos, oamenii sunt aproape să-și dea sufletul de groază în așteptarea lucrurilor care au să vină - 5 februarie 1951"⁴⁴.

3. Evenimente istorice, politice, "oameni care au fost" construiesc un alt capitol din memoria lui moș Ion Ivănescu. Aceste componente pot recupera, din relatarea sau din jurnalul țăranului din Rusca, cele două ipostaze ale lui Ion Ivănescu, de martor și participant, ele fiind contextuale sau interactive. Modul în care istoria interferează cu autobiografia și invers configurează o dinamică aparte a discursului narativ, în care apropierea sau îndepărtarea naratorului de evenimentele relatate presupun concentrarea sau deconcentrarea mărturiei, ce se repercutează într-o gradualitate intrinsecă în sintagma trăire - mărturisire.

⁴³ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 46 - 47.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 45.

Dinspre aceeași perspectivă ambivalentă a discursului memorialistic, din relatarea despre evenimentele trăite în “cronica mărunță”, scrisă sau în istoria povestită a vieții se poate degaja raportul dintre amintire și confesiune⁴⁵. Amintirea ca reconstituire istorizantă alternează cu mărturisirea sau confesiunea, mai exact cu nivelul de maximă subiectivitate din discursul narativ. Tot astfel, în planul memoriei există o disjungere între memorarea evenimentelor, a faptelor, care este, de multe ori, plină de inexactități (legate de date, nume, locuri etc.) și memorarea indusă de impresiile personale, care este mai veridică⁴⁶. În zona mecanismelor psihologice ale memoriei nu este cunoscută, însă, deocamdată, relația dintre “memoria scurtă” (care încorporează date, locuri, fapte) și “memoria lungă” (a impresiilor) sau cum se petrece procesul de indexare în memorie⁴⁷.

Memoria lui moș Ion Ivănescu, reconstituită prin alternanța dintre jurnalul scris și interviu relevă un repertoriu de evenimente istorice, politice, derulate de-a lungul vieții sale. Retenția lor în memorie sau indexarea lor în jurnalul scris este, așa cum s-a arătat, în funcție de impactul acestor evenimente în viața colectivității în care a trăit martorul sau de implicare a acestuia în derularea evenimentelor. Din acest motiv, ele înscriu adevărate zone concentrice în radiografia memoriei scrise și povestite ale lui Ion Ivănescu.

Primul război mondial și anul 1918 sunt identificate în memoria țaranului din Rusca ca părți ale aceluiasi modul evenimential. Declanșarea și desfășurarea războiului, precum și evenimentele din 1918 sunt relatate, pe de o parte, în maniera discursului public, politic și istoriografic, dar și în modul în care aceste evenimente s-au repercutat în viața individului și a familiei: “În acest război a luat și tata parte în Galiția [s.n.], în toamna anului 1914, în contra Rusiei, care era sub stăpânirea țarului Nicolae al II - lea, a fost rănit la piciorul stâng și în urmă a fost reformat în 1917 ... În anul 1918 se termină războiul, fiind pierdut de Ungaria și aliații ei. În această toamnă trece

⁴⁵ Ruxandra Cesereanu, *The Gulag in Romanian Prison Conscience*, în *Philobiblon*, vol. II/2, Cluj - Napoca, The University Press, 1997, p. 140 - 141.

⁴⁶ Anthony Sheldon, Joanna Pappworth, *By Word of Mouth. Elite and History*, Methnem, London and New York, 1983, p. 18.

⁴⁷ *Ibidem*.

pe aici marele general francez Bérthelot, comandantul armatei române și franceze din România; a fost așteptat de întreaga populație în gara Teregova și altele, ca *Deșteaptă-te, române*, l-am văzut și eu [s. n.] când a vorbit din vagon”⁴⁸. Vizita generalului Bérthelot este percepută de Ion Ivănescu drept un moment exponențial al actului istoric al Marii Uniri. În contextul aceluiași eveniment sunt relatate manifestările și acțiunile politice care au o relație directă cu propria familie și, apoi, incidență cu comunitatea satească. Dacă declanșarea și desfășurarea războiului este relatată pe o traiectorie ce înscrie la început un cerc mai larg (țări, popoare), trecându-se apoi la consecințele războiului într-un cerc mai restrâns (familie), povestirea actului unirii de la 1 decembrie 1918 pornește de la impactul sau interferența acestui eveniment în propria familie și, apoi, în cercul care înscrie comunitatea: “Tatăl meu a fost viceprezident la Consiliul Național Local, iar prezidente l-a avut pe Teodor Humița, care a fost locotenent în armată. În Consiliul Local au mai fost oameni de aici ... Știu că înainte de Alba Iulia am fost ocupați de sârbi ... Știu că la Crăciun, iarna, în 1918, au fost sârbi aici, în sat. Unii români au fost la Alba Iulia. Cred că și Humița a fost ... După Unirea cu România a fost mare bucurie în sat. Îmi aduc aminte că ședeau oamenii jos, în mijlocul străzii, și beau vin și cântau acolo și făceau petrecere ... În ziua de Crăciun erau sârbii în sat, era o vreme caldă, ca vara. Sârbii nu s-au purtat rău în sat. Știu că doi oameni s-au certat între ei și sârbii i-au adus într-o casă mare a bisericii și i-au băgat pe amândoi în pivniță și i-au ținut acolo până s-au împăcat”⁴⁹.

Evenimentele politice de la 1 decembrie 1918 sunt asociate de prezența armatei sârbești de ocupație și de întâlnirea cu generalul Bérthelot, ambele constituind impresii inedite, reținute de memoria lui Ion Ivănescu. Contactul cu alteritatea – generalul francez, care le vorbea prin “tălmaci” și armata sârbă – dizlocă din discursivitatea vieții rurale repere semnificative din povestea vieții, reconstituită prin memorie.

Evenimentele politice interbelice, precum și cele din debutul celui de-al doilea război mondial au fost reținute în funcție de

⁴⁸ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 16.

⁴⁹ Înregistrare cu I. Ivănescu.

participarea directă a naratorului. Astfel, Ion Ivănescu ia parte la o adunare politică sau electorală, la Timișoara, alături de tatăl său: "Pe Gheorghe Brătianu l-am văzut la Timișoara. Am fost la o manifestație, și eu și tatăl meu. Țin minte că eram încolonați și am mers lângă fabrica de bere, unde au fost manifestațiile și vorbirile"⁵⁰. Precipitarea evenimentelor din preajma celui de-al doilea război mondial, ce au adus modificări ale regimului politic din România, precum și tensionarea vieții politice interne, l-au găsit pe moș Ion Iovănescu deopotrivă martor și participant. Scoaterea din ritmurile vieții rurale și concentrarea acestuia ca rezervist pe granița de vest a țării în anul 1940 îl face martor la abdicarea Regelui Carol al II - lea și la instaurarea regimului antonescian: "În 1940 am fost concentrat și dus pe zonă la Șiria și Pâncota ... Am stat de către unguri, în linia I-a. De multe ori am stat în tranșcu și ni se comunica că-s ungurii cu tancurile la frontieră, la 300 de metri și să fim atenți. Am stat toată vara acolo și în toamnă, după ce fugi Carol, în 6 septembrie. Atunci am fost strânsi acolo, tot batalionul, în curtea cetății de la Șiria și ofițerii ascultau la radio și noi am șezut pe jos toată noaptea și, pe urmă, s-a auzit că a fugit regele și a venit un general. Atunci s-a hotărât să fim cu germanii. De acolo, am venit pe jos cu regimentul 96 la Caransebeș"⁵¹.

A fost martor la rebeliunea legionară din ianuarie 1941, relatând cu detașare impactul acestui eveniment în comunitate: "În ianuarie 1941 s-a întâmplat rebeliunea legionară. Aici s-au adunat și s-au dus la Teregova, n-au făcut nimic rău, dar ne-au dezarmat pe toți. Și mie mi-au luat o armă cu două țevi și au folosit-o la primărie, apoi mi-au dat-o înapoi"⁵². Desfășurarea și sfârșitul războiului sunt notate foarte succint în jurnalul lui Ion Ivănescu: "În iulie 1941, Antonescu, ca aliat al lui Hitler, declară război Rusiei și armata română, împreună cu cea germană, intră în Basarabia și au înaintat până în Crimeea și Caucaz și până la Stalingrad, de unde au fost înfrânți, ajungând frontul german în retragere, în țară, pe la Iași. La 23 august 1944, România încheie armistițiul cu U.R.S.S., adică cu Rusia și cu anglo-americanii și armata română începe lupta alături de armata rusă, în contra

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

Germaniei hitleriste, românii au luptat în Ungaria și Cehoslovacia pe la Munții Tatra. În 9 mai 1945 s-a sărbătorit ziua victoriei”⁵³.

Instaurarea guvernului comunist al dr. Petru Groza și alegerile din 1946 aduc o notă aparte însemnărilor din jurnalul lui Ion Ivănescu, și anume autocenzurarea și eufemistica narațiunii. Astfel, în textul datat în 1951 se relatează că: “În 1946 se fac alegeri de deputați, fiind două tabere, Frontul Național Democrat și alte partide de opoziție. Din alegeri a ieșit învingător F.N.D., formând un guvern democrat sub conducerea domnului Petru Groza: venind la guvern cei de mai sus au adus mare bine [s.n.] și îmbunătățiri plugarilor. S-au dat pășuni gratuite la munte și în păduri, fără a se plăti vreo taxă și încă altele (însă numai la început - s.n.). Iar acum, când scriu aceste rânduri, în 1951, la Rusalii, sunt următoarele taxe: la vite mari - săraci 200 lei, de mijlocași 300 lei, iar cei bogați 400 lei; oi I - 40, II - 60, III - 80 lei, iar cota de brânză să o dăm e cam de 3 kg de oaie și ne plătește 60 lei pe kg. Iar pășunatul numai la munte este 80 lei bucata, fără islaz”⁵⁴. Sentimentul de supraveghere, de cenzură a comunicării din acei ani, este insinuat și în textul jurnalului, fiind puse în paranteză aparențele de bunăstare din anii de debut ai comunismului. Acest aspect poate fi motivat și de faptul că fiul său a fost întemnițat în 1950, prin urmare, fiind posibilă oricând o descindere sau percheziție în casa lui Ion Ivănescu. În antiteză cu cele relatate în 1951, un text din jurnal, redactat în 10 februarie 1990, transmite opinia necenzurată asupra evenimentelor din 1946: “Rușii ne-au impus comunismul, eram ocupați de armata rusă, alegerile din 1946 au fost falsificate, căci poporul român era contra comunismului, voturile au fost inversate și au rămas comuniștii”.

Uneori, în cuprinsul jurnalului apar și notații despre situația politică internațională, care transpun o percepție plină de inquietudine față de tensiunile politice externe: “Scris-am azi, 7 ianuarie 1954. Situația internațională este foarte grea. Sunt mari frecături între imperialism și comunism. Se așteaptă izbucnirea unui război între cele două tabere, la 25 ianuarie 1954 se începe o conferință la Berlin, unde vor merge reprezentanții celor 4 mari puteri, ca: America, Franța,

⁵³ *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 18.

⁵⁴ *Ibidem*.

Anglia și Rusia, pentru a menține pacea”⁵⁵ sau “Scriu acum, din nou, la 25.XII.1957, multe greutăți au trecut peste noi ... Situația politică este tot din ce în ce mai încordată”⁵⁶. În prelungirea aceleiași adversități dintre cele două blocuri politice și militare, spectrul războiului iminent, conturat de propaganda pacifistă deșănțată a ideologiei comuniste reverberează în conștiința și sensibilitatea “celor mici”: “Acu e culmea, se pregătește un război atomic, 7 ianuarie 1984”⁵⁷.

Semnificative pentru “istoria trăită” de moș Ion Ivănescu sunt însemnările sau, mai exact, variantele de însemnări din jurnal, legate de evenimentele din decembrie 1989, care au determinat căderea comunismului. Ele transmit o anumită gradualitate a percepției acestui eveniment în conștiința țaranului din Rusca. Astfel, în cadrul unor însemnări intitulate *Despre domniile ce le-am avut de la naștere și până acum*, în care sunt înșirați împărații, regii și președinții, începând cu Franz Iosif I și terminând cu Ceaușescu Nicolae, moș Ion Ivănescu notează lapidar: “Gata, 22 decembrie 1989”⁵⁸. Este, deopotrivă, expresia unei mult așteptate eliberări, a unei descătușări, iar, prin laconismul lor, aceste cuvinte induc și teama nemărturisită, ascunsă, față de evenimentele dominate de insecuritate și incertitudine din zilele lui decembrie 1989. Treptat, aceste însemnări devin mai elaborate, mai relaxate, în zilele următoare căderii lui Ceaușescu, fiind, în egală măsură, personalizată o opinie despre perioada comunismului sau despre ultimele zile ale dictaturii. La 26 decembrie 1989, Ion Ivănescu, în vârstă de 85 de ani, notează: “În perioada comunistă s-au oprit toate morile noastre și eram obligați să măcinăm la o singură moară, unde trebuia să dăm vamă, chiar și după ce s-a slobozit a trebuit să dăm vamă. Nedreptate comunistă”⁵⁹. Dacă prăbușirea comunismului a fost asociată de o “mică nedreptate”, adică aceea a confiscării morilor, acutizată sau rememorată ca o obsesie în conștiința lui Ion Ivănescu sau declanșată de o situație punctuală cu care el sau familia au fost confrunțați la un moment dat, în data de 27 decembrie 1989, Ion Ivănescu inserează în jurnal o mică cronică a dispariției dictatorului și a

⁵⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 45.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 31.

⁵⁹ *Ibidem*.

familiei sale: "Mai scriu și acum, cu mare bucurie, căci a fost trântit de la putere tiranul Ceaușescu în ziua de 22 decembrie și executat în ziua de 25 decembrie 1989, Nicolae și Elena Ceaușescu, după o domnie de 24 de ani, au fost trântiți de la putere de către popor, judecați și condamnați la moarte. Aș avea multe de scris, dar puterile și mintea îmi sunt slăbite și nu mai pot"⁶⁰ sau "Scriu și acum, 27 decembrie 1989, că ziua bucurie a venit, Ceaușescu a murit, copiii, Nicu și Zoia arestați, frate-său Marin s-a spânzurat"⁶¹.

În majoritatea cazurilor, informațiile receptate de moș Ion Ivănescu vin dinspre mass media, pe care el le reproduce în manieră proprie. În acest sens, el menționează și câteva lozinci din preajma și din timpul zilelor revoluționare, de "rebeliune", cum le denumește Ion Ivănescu, reluate de mass media din zonele informale ale unui folclor sau paraliteraturi, elaborate de mulțimea celor care au fost pe străzi în zilele sfârșitului de decembrie și de epocă comunistă din România: "Lozinci din toamna anului 1989, înainte de rebeliune: La al XIV - lea congres, Ceaușescu reales. După rebeliune: La al XV - lea congres, patru ani de la deces"⁶².

Cronica mărunță a acelor momente din decembrie 1989, redactată de Ion Ivănescu ca secvență a jurnalului său, asociază bucuria eliberării de greutatea bătrâneților, de presimțirea sfârșitului vieții, percepută resemnat, dar și cu o anumită ironie, specific țărănescă: "28.XII.1989. Sunt încă viu, moș Ion, 85 de ani", continuată peste aproape un an, cu următoarea însemnare, pe aceeași pagină: "Și azi, 31.I.1991, 86 de ani, Stepanescu Ion"⁶³.

"Oameni care au fost". În universul rural în care a trăit Ion Ivănescu, întâlnirile sau contactele cu oameni de seamă sau cu "oameni care au fost" sunt recuperate în memorie drept evenimente. "Întâlnirile admirabile", precum cele avute cu oameni importanți care au trăit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului nostru, configurează un cadru de percepție și sensibilitate dinspre lumea "celor mici" spre personalitățile sau destinele exemplare ale vremii. Pe de altă parte, din perspectiva teoriei duratei în istorie, aceste întâlniri

⁶⁰ *Ibidem*, p. 9.

⁶¹ *Ibidem*, p. 24.

⁶² *Ibidem*, p. 45.

⁶³ *Ibidem*, p. 14.

sau contacte pot sugera modul în care durata lungă – ca derulare a vieții în ritmurile sempiternice ale comunității rurale – este interferată de evenimente sau momente specifice “palierului duratei scurte”, care se constituie, conform teoriei braudeliene, din “faptul divers”, din emoții colective și individuale, din impactul “tregerii unei personalități (rege, principe, conducător, personalitate) prin comunitatea respectivă. În consecință, memoria le înregistrează și le fixează⁶⁴ ca atare, ele rămânând în zonele active ale memoriei.

Repertoriul oamenilor de seamă a fost evocat începând de la liderii politici și naționali ai românilor de dinainte și de după primul război mondial și până la elita intelectuală, locală: învățători, preoți, intelectuali, ridicați din comunitate. Din prima categorie fac parte Alexandru Vaida - Voevod, deputatul Dobrin, Valeriu Braniște: “L-am văzut pe Vaida - Voevod în Teregova, pe un deputat, Dobrin, din Lugoj ... L-am cunoscut pe Valeriu Braniște ... Și pe un copil de-al lui Brediceanu, nu știu cum s-a numit, era unul cam negru ...”⁶⁵. Pe generalul Bérthelot l-a reîntâlnit, așa cum s-a mai spus, în gară la Teregova. În consecință, întâlnirile cu oamenii mari ai epocii s-au petrecut la Teregova. Această localitate, pentru țăranul din Rusca, era un adevărat loc de contact cu lumea, un “nexus” cu lumea. Teregova, ce centru de plasă, polariza un anumit spațiu, aici era un centru administrativ, era gara, notariatul și banca. Era un loc de gravitație și concentrare a unor utilități administrative, economice, politice. Este un spațiu în care se instituționalizează congruențele dinspre variatele domenii ale unei zone. Teregova reprezintă interfața unei lumi, dincolo de spațiul generic. Vecinătatea, satul, orașul sunt reperele spațiale în narațiunile specifice life story - ului⁶⁶. În contextul raportului vecinătate - orizont din percepția tradițională a spațiului – așa cum rezultă dintr-o formulare a lui Nicolae Iorga – Teregova este centrul unei vecinătăți, locul de incidență al vecinătății cu orizontul sau, altfel spus, punctul de străpungere al vecinătății de către orizont. Prin urmare, un orizont cultural și mental se suprapune unui anumit orizont geografic.

⁶⁴ Donald A. Ritchie, *Doing Oral History*, Twayne Publishers, New York, 1995, p. 13.

⁶⁵ Înregistrare cu I. Ivănescu.

⁶⁶ Stephen Counce, *Oral History and the Local Historian*, Ed. Longman, London and New York, 1994, p. 40.

Evocările unei personalități ridicată din satul natal se referă, în principal, la ofițerii din armata imperială, percepuți ca personaje emblematice ale lumii rurale din care s-au ridicat: "De aici s-a ridicat unul, Ionașcu, care a fost colonel și a fost avansat general acolo, în Ungaria ... Un frate al străbunicii mele a fost colonel, în istoric îl găsiți în războiul din 1877, Ilie Pepa ... Tatăl meu avea un ceas de argint, care l-a moștenit de la străbunica mea, care l-a primit de la fratele său"⁶⁷.

Pe un al treilea palier al oamenilor de seamă sunt evocați intelectuali care au activat în comunitatea satului, asupra cărora naratorul proiectează opinii sau judecăți nesofisticate, evaluându-i tranșant, dar pitoresc, în funcție de meritele și activitatea acestora în comunitate: "Am avut aici, în sat, doi învățători ... Am avut pe unul din Domașnea, Roman Ilieș, care era tare maghiarizat, că nu ne suferea să vorbim românește ... Am avut și pe unul, Chismonaru Pavel, era om de cultură. El a molărit biserica în 1912, a făcut cor bisericesc și cor țărănesc, a făcut piese de teatru, precum cea care s-a jucat *Țigamul care a fost la oi*. Învățătorul ăsta s-a făcut apoi preot într-un sat de lângă Timișoara. Dăscălița lui a fost soră cu un fost ministru din România, unul Ionescu, înainte de primul război mondial. Între războaie știu că a venit un alt învățător de la Turnu Severin, care a adus corul "Doina" din acest oraș și care ne-a donat un orman cu cărți ca bibliotecă școlară"⁶⁸.

Alături de aceste personalități locale, moș Ion Ivănescu a reținut și anumite personaje care s-au detașat din derularea firească a vieții cotidiene. Astfel, unul dintre ei este celebrul lotru Petru Mantu din Borlova: "Știu că ne-a atacat niște hoți, ai lui Petru Mantu, după primul război mondial. Prin 1921 - 1922, a atacat lumea și a furat. El avea ortăcie în mai multe sate. A atacat pe evreul Iacob Deutsch din Rusca și atunci a bătut toba. Ne-am sculat și eu și tatăl meu și ne-am dus la casa evreului. Dar ei au fugit. Mai târziu, cineva din Slatina ne-a spus că atunci când noi îl căutam el a fost ascuns sub un pod. Am auzit apoi că a fost împușcat de un văr de-al lui, pus de armată"⁶⁹. Un alt personaj care a avut un puternic impact în lumea rurală românească din

⁶⁷ Înregistrare cu I. Ivănescu.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

perioada interbelică a fost Petrache Lupu din Maglavit, pe care l-am menționat mai sus. Percepția critică a lui Ion Ivănescu asupra acestui personaj se situează însă în interiorul unei lumi rurale, supusă unei contagiuni mentale specifice, prin care s-a întreținut și amplificat fenomenul Maglavit.

Ion Ivănescu reconstituie, așadar, destine și personaje care se înscriu într-un univers complex, populat de exemplaritate sau personaje model, precum și de cei de la liziera moralei comune. Dacă valorizarea celor cu destine exemplare poartă reflexele unei viziuni iluministe, în cazul celorlalți, spiritul critic al țăranului din Rusca evidențiază o atitudine detașată, fără a avea accente justițiare sau pedagogice, el fiind un autentic martor al unei lumi tot atât de autentice.

Cronica meteorologică sau însemnările despre vreme constituie un capitol consistent din jurnalul lui Ion Ivănescu. Acest tip de înscris se înscrie în durata lungă a "gestului cotidian" al scrisului din comunitățile rurale, acolo unde sintagma om - natură era percepută mai acut. Însemnările despre vreme din acest jurnal se pot plasa fără echivoc în continuitatea notațiilor despre fenomenele meteorologice, pe marginea filelor vechilor cărți bisericești. Însuși Ion Ivănescu, prin linia ascendentă a familiei sale, este un continuator al celor care însemnau pe marginea cărților vechi. Astfel, prin străbunica sa din familia Pepa din Domașnea, Ion Ivănescu este descendent al preoților Nicolae, Ilie și George Pepa, o adevărată dinastie de preoți între 1780 - 1900, a dascălului Martin Pepa, care au făcut notații pe marginea cărților bisericești, precum și a lui moș Stepan Stepăneanu din Rusca, care vindea comunității din Domașnea cărți bisericești⁷⁰. Există, așadar, o transmisie directă a unei sensibilități moștenite pentru carte și scris în cazul lui Ion Ivănescu.

Un alt aspect care fixează în durata lungă însemnările despre vreme este confirmat de faptul că țăranul, în permanență cu ochii și sufletul la cer, își organizează și proiectează munca și, implicit, viața în funcție de evoluția factorilor naturali, meteorologici. Semantica vremii îl preocupă în modul cel mai pregnant. Între țăran și natură se instituie un dialog tacit, care foarte rar este mărturisit la nivelul unor

⁷⁰ I. B. Mureșanu, *Cartea veche bisericească în Banat*, Timișoara, 1985, p. 174 - 175.

interlegații, care denotă o lume supusă în totalitate capriciilor naturii. Astfel, într-o însemnare din 1804 de pe un Liturghier tipărit la Râmnic în 1787, se menționează: "Iată, să se știe că au tunat în ceri sâmbătă seara, la vecernie, 17 decembrie. Dă trei ori au tunat cu străluci ... și noi, aceștia am fost și ne-am mirat: ce să fie? Au bine, au rău? Fi-va an bun au rău?"⁷¹. Printre altele, trebuie să menționăm sub semnul purei coincidențe că și în 17 decembrie 1989 a tunat în Banat.

În general, țăranul notează, constată, descrie evenimentele naturale, având capacitatea de a le "citi" și a le înscris în perspectiva calendarului agrar. Notațiile succesive despre vreme transmit observațiile indexate într-o experiență de viață, generațională și de durată lungă, iar ritmicitatea unor fenomene naturale excepționale consolidează și reperează atitudini și strategii de muncă și viață. În notațiile lui Ion Ivănescu referitoare la vreme se poate detașa o topică care circumscrie constante recognoscibile în majoritatea unor astfel de însemnări. În primul rând este relevată nepotrivirea vremii cu calendarul. Fenomenele meteorologice intră în dizarmonie cu vremea calendarului sau cu secvențele ciclului calendaristic. Astfel, într-o însemnare din 1966, moș Ion Ivănescu menționează: "La Rusalii, 27 - 30 mai, fiind un eveniment important în mersul timpului, au început ploi în ziua de vineri, 27 mai 1966 și sâmbăta și duminica au fost ploi neîntrerupte și mari și la munte au nins până și aici, în poiană au fost zăpadă mare, de 70 cm."⁷². Această inamicizie a vremii are repercusiuni asupra vieții oamenilor, asupra recoltelor și animalelor, menționate ca atare de moș Ion Ivănescu: "Am avut păcurar pe finul Traian Luchel, care a suferit greutăți mari cu coborârea oilor, ieri, duminică, a trecut pe aici, pe la poiană ... De el nu se știe nimic, azi se crede că s-ar fi înecat la piatra lui Blaj, au murit multe oi și cred că și el, păcurarul"⁷³.

O vreme neprielnică este alăturată unui context social și politic echivalent, acest fapt putând fi succint formulat drept "vremea e ca vremurile", care este o altă componentă a topicii unor astfel de însemnări. Așa cum odinioară, la începutul secolului al XVIII - lea, un

⁷¹ V. Leu, *Cartea și lumea rurală în Banat. 1700 - 1830*, Reșița, 1996, p. 225.

⁷² *Jurnalul* lui I. Ivănescu, p. 7.

⁷³ *Ibidem*.

copist însemna pe marginea unei file de carte veche că “era frig și nemții-n țară”, traversând veacurile ca una din cele mai reușite și spontane exprimări ale ipostazei oamenilor “sub vreme și sub vremuri”, moș Ion Ivănescu transpune adversitățile vremii în contextul opresiunii economice din primul deceniu al regimului comunist: “Primăvara anului 1952 a fost un îngheț atât de mare încât a înghețat și pământul pe la 20 - 25 mai. S-au distrus semănăturile și prunele și merele care erau alese au picat, iar arăturile au fost din nou arate, iar vara a fost scetă foarte mare și cucuruzul, fiind pus târziu, nu s-a făcut aproape nimic, crumpeii foarte puțini, a trebuit să cumpărăm grâu din Vechiul Regat, din Teleorman, pentru a putea plăti cota de cucuruz și crumpei”⁷⁴. Alteori, vremea prielnică, cu roade bogate, își găsește corespondent în situația mai puțin opresivă din punct de vedere economic: “Scriu acum, din nou, în 25.XII. 1957, multe greutateți au trecut peste noi și ne-am obișnuit cu ele. Anul acesta a fost rod bun în bucate și cotă nu ne-au luat, numai cotă de carne, mere. Pere n-au fost deloc, prune puține”⁷⁵.

Nu în ultimul rând trebuie remarcat faptul că în textul însemnărilor sunt formulări și sintagme care frecventează teritoriul metaforei: “Iarna, 1952 - 1953, a fost călduroasă și mai mult goală”⁷⁶ sau “Azi, 17 februarie 1985, această iarnă a fost grea, au nins mare”⁷⁷.

Jurnalul colectiv este o altă particularitate a cronicii elaborate de Ion Ivănescu. Dacă există o tentație a mărturisirii, există și o tentație a scrisului. Gestul scrisului este ipostaziat printr-o percepție de venerație, de “lăsământ” cvasisacral. Moș Ion Ivănescu îndeamnă direct sau indirect, prin puterea propriului exemplu, toată familia să scrie, să-și transmită prin scris propriile gânduri și trăiri. Însemnările tatălui său, ale mamei sale, ale soției, precum și notațiile care compun *Jurnalul copiilor* o ritualizare a gestului scrisului. A depune mărturie prin scris este o consacrare a autorului în discursivitatea vieții și o proiectare a individului în memoria postumă, în sensul de “să se știe că ...”. Există, înainte de toate, o consemnare a impactului vremurilor, a vremii asupra individului. Unele dintre însemnările membrilor de familie sunt texte

⁷⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 14.

scurte, specifice caietelor de amintiri. Astfel, în textul Anei Stepanescu, mama lui Ion Ivănescu, sunt consemnate recomandări de bună purtare a copiilor, însoțite de îndemnul “Să vă aduceți aminte de mine, maica voastră!” Tatăl lui moș Ion Ivănescu scrie un text intitulat “Amintire spre știre din anul 1958”. După ce prezintă momentul și contextul în care scrie: “Fiind eu, moș Ianăș Ivănescu, în vârstă de 73 de ani, aici, în poiană, la oi”, își rememorează copilăria, evocă amintirea propriilor părinți, concentrându-se asupra situației economice a familiei. Prosperitatea gospodăriei țărănești este legată de o activitate cu accente întemeietoare, și anume plantatul de pomi, aspect ce poate constitui un leitmotiv, putând fi detectat, așa cum s-a arătat mai sus, și în jurnalul lui Ion Ivănescu: “În anul 1904, m-am însurat și am luat de nevastă pe Ana de la Cherciu și deloc am căpătat pe Ion, ca fecior al meu; apoi, eu, de când ne-am răznit tot numai pomi și pomi am sădit, am cumpărat Cracul popii și l-am umplut cu pomi în 1907”⁷⁸. Trebuie remarcat faptul că plantatul de pomi se petrece cu predilecție în momentul începerii unui nou ciclu în biografia individuală, și anume după căsătorie (1904 - 1907, în cazul lui Ianăș Ivănescu și după 1918, în cel al lui Ion Ivănescu), aspect ce consolidează o gestică întemeietoare în viața unei familii. Alte momente reținute în “Amintirea spre știre” a lui Ianăș Ivănescu sunt participarea la războiul din Rusia, cumpărarea de pământuri, “stingerea” datoriilor către bancă, arestarea nepotului Meilă, moment ce declanșează suferința din anii comunismului, care coincide cu amurgul vieții sale: “Venind alte împrejurări, pe scumpul meu nepot, Meilă, îl dețin, eu știind că n-a făcut nici un rău, de el mi-e dor și îmi pare rău și de-atunci încoace multe și rele suferințe am suferit până bătrânețea m-a cuprins”⁷⁹.

Jurnalul copiilor este mult mai bogat, el conținând însemnări ale copiilor lui Meilă Ivănescu, precum și ale nepoților acestuia. Însemnările lui Ianăș Ivănescu, fiul lui Meilă, intitulate *Reamintirea din viața mea, Ianăș* și redactate în 1961, când avea 14 ani, “La oi văzând cu ce folos este scris în acest dosar” – deci însemnarea a fost inspirată de *Jurnalul* lui moș Ion Ivănescu – degajează, în general, o notă de tristețe determinată de arestarea și moartea tatălui său: “Noi, de

⁷⁸ *Ibidem*, p. 17.

⁷⁹ *Ibidem*.

mici, am fost necăjiți, am rămas fără de tată din anul 1950, eu având 4 ani, Doda 6 și Nistor 1 an. Eu nici nu îl știu. Dar le foarte mulțumim la toți cei care ne-au crescut mari și au avut grijă de noi. Lui muma, a rămas fără de tată de 24 de ani, tânără, în floarea vârstei și ea a avut grijă de noi și nu ne-a lăsat și ne-a crescut mare împreună cu tuța, care a trebuit să poarte toate grijile, împreună cu muma, care a fost tot necăjită, împreună cu maica care a fost o muiere foarte bună la suflet, s-a trudit cu taica să aibă nepoții și strănepoții lor, un viitor frumos, tot la fel și taica ne-a făcut toate voile”. Această tristețe mărturisită culminează cu vestea morții tatălui în închisoare, tristețe accentuată de faptul că aflarea morții se petrece în ziua de Sf. Ion, ziua onomastică a mai multor membri ai familiei Ivănescu: “Tata, după 10 ani de închisoare, mai avea doi ani și scăpa, a venit la sfat o scrisoare ca să ne anunțe că tata este mort în penitenciarul Galați, în ziua de Sf. Ion, când noi am fost bucuroși de ziua noastră”.

Însemnările sau amintirile ce aparțin strănepoților lui moș Ion Ivănescu sunt făcute tot “la poiană, la oi”, în perioada vacanțelor de iarnă și vară. Ele conțin informații despre bucuriile copilăriei, total detașate de evenimentele dureroase ale părinților și bunicilor: “Amintire din 1 ianuarie 1978. Mă aflu aici, la poiană, cu străbunicii mei, Ion și Eva, și cu fratele meu mai mic, Ion. În plină iarnă, zăpada este de 20 cm. Ne cărăm cu sania și cu schiurile, deoarece este duminică și nu putem lucra ... Aici este scris de mine, Meilă Ivănescu, venit în vacanța de iarnă din 21.XII.1977 până în 10.I.1978” sau “Mi-am petrecut vacanța cu bunicii mei și cu frate-meu, Meilă. Ne-am cărat cu sania și cu schiurile de Anul Nou. Eram pe clasa a V-a în vacanța de iarnă. Mă jucam cu taică-meu și cu frate-meu, Meilă, duroc și șustăr” sau “În anul 1979, 4 august, stând cu muma Eva și cu taica Ion. Vremea este foarte rea la ora 2³⁰ ziua, de dimineață am cosit singuri, deoarece taica s-a dus la vaci și muma la bucătărie. Fratele meu este acasă la cosit, cu tăticul și mămica. Fratele meu, Meilă, este mai bătrân ca mine cu doi ani. La poiană s-au copt cireșele și fragii. Ion Ivănescu ... Vacanța de vară trei luni. Anul 1979”⁸⁰.

Jurnalul colectiv, ca sursă a unor însemnări sau amintiri este o tentativă de construire a unei memorii generaționale în cadrul unei

⁸⁰ *Ibidem*, p. 33.

familiei. Aceste însemnări gravitează în jurul jurnalului lui moș Ivănescu atât prin intercalarea lor între paginile scrise de acesta, cât și prin faptul că sunt inspirate de cronică țăranului din Rusca. Ele sunt ecoul acestui jurnal, îi reduplică direct și indirect mesajul, fiind, totodată, un gest de solidaritate nemărturisită. Bătrânul Ion Ivănescu este, în schimb, ultimul reprezentant al unei familii țărănești, în care proprietatea, statutul material, valorile morale, obiceiurile sunt anulate de instaurarea comunismului. Jurnalul lui, în plan secund, se dorește a fi o întoarcere în trecut, o salvare a trecutului. Refugiul în scrierea jurnalului nu mai poate, decât în plan mental, să prelungească o viață de altădată. Jurnalul lui semnifică, deopotrivă, un tip de memorie și de identitate, consecutivă duratei lungi. Lumea dinaintea comunismului, care a coincis cu anii tinereții și maturității, încearcă să o prelungească imaginativ prin jurnal, iar interviul pe care l-a acordat a fost, în linii mari, o lectură cu voce tare a jurnalului. Jurnalul este, în ariere - planul lui, o tentativă de regăsire prin memorie a unei identități amenințate.

Sfârșitul "care nu trece" sau greutatea sfârșitului poate fi socotit ultimul capitol din jurnalul și autobiografia povestită a lui moș Ion Ivănescu. El conține o serie de reflecții ale țăranului ajuns la amurgul vieții, centrate pe: tristețea amară, produsă de pierderea capacităților fizice și intelectuale datorită bătrâneții, faptul că a devenit o prezență stânenitoare și o povară pentru cei tineri, invocarea morții drept soluție pentru ieșirea din starea insuportabilă a bătrâneții și decrepitudinii.

Reflecțiile asupra sfârșitului "care nu trece" le face pe parcursul a 20 de ani, începând cu anul 1977, la vârsta de 73 de ani, într-o scrisoare în versuri către nepoți, în care își rememorează viața. Acest tip de rememorare - bilanș a vieții semnifică, deopotrivă - în sensul An - denkenului heidegerian "un salt în abisul mortalității"⁸¹ - o distanțare de propria ființă. Dacă, până acum, însemnările din jurnal au însemnat o coparticipare a memoriei la derularea propriei vieți, iar între însemnări și realitatea vieții trăite se instituie o relație "in praesentia", însemnările de la bătrânețe îl despart de propria viață. El nu mai

⁸¹ Cf. Gianni Vattimo, *Sfârșitul modernității*, Editura Pontica, Constanța, 1993, p. 117 - 118.

trăiește decât în memorie, iar acest mod de trăire prin rememorare este o “anticipare a morții”⁸². Pe de altă parte, memoria, ponderată de o viață plină de evenimente tragice, acutizează iminența sfârșitului: “Nu mai poci, că s-a-ntâmpat / Șapte morți am îngropat / Fă pomene, fă izvor / Să știți că n-a fost ușor / Dar, acu, trecând ce-i greu / Văd că vine rândul meu”⁸³. Greutatea unei vieți se reflectă în greutatea sfârșitului, viața grea împovărează memoria și sfârșitul “care nu trece”.

Bătrânețea îl predispozează, de asemenea, la o autoanaliză în raport cu generațiile tinere din familie, mai ales din perspectiva intimității sale în activitatea și truda zilnică. Această autoanaliză, introdusă de enunțul “Cine am fost, cine am ajuns”, se petrece mai frecvent atunci când a împlinit vârsta de 90 de ani, la 11 ianuarie 1995. Împlinirea acestei vârste înaintate îi consolidează sentimentul inutilității sale, atât în planul muncii fizice, cât mai ales al desconsiderării de către cei tineri a sfaturilor sale. El trăiește dramatic această ieșire de pe scena vieții active: “Stau și mă gândesc / De ce mai trăiesc / Pe lume să chinuiesc / Urmașii să-i necăjesc / Că nimic nu pot face / Și ce zic lor nu le place / Și eu cred că-i învăț bine / Tot nu ascultă de mine / Poate acuma oi fi prost / Să trăiesc nu are rost / Poate mai bine ar fi / Dacă-ăș muri / Nu știu ce să fac / Să le fiu pe plac”⁸⁴.

Posibilele conflicte cu generația mai tânără le evită prin asumarea tăcerii, exprimată prin câteva versuri inspirate de literatura gnostică: “De nu tac / Rău îmi fac / Iar de tac / Binc-mi fac / Am tăcut / Binc-am făcut / Căci tăcerea / E ca mierea”⁸⁵.

Dincolo de această disimulată retragere în tăcere, sfârșitul “care nu trece” este populat de neliniști și de suferința însingurării sale în fața “mării treceri” pe care o reclamă la 94 de ani, nu înainte de a-și fi depus mărturia propriei vieți.

DORU RADOSAV

⁸² *Ibidem*, p. 117.

⁸³ *Jurnalul lui I. Ivănescu*, p. 29.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 42.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 34.

BIOGRAPHY AND HISTORY: OLD MAN IVĂNESCU FROM RUSCA

Life story is one of the most usual method in Oral History by which individual destinies are emphasized in the context of macrohistory and also the way he/she perceived the history during the life. Ion Ivănescu, a 94 years old villager from Rusca, Banat (in the South-Western part of Romania) is by far not only a witness but "l'homme memoire". He put down his own memories in the context of community he lived in a diary written during 50 years: then he related his life story, at 94, in a biographical interview. The story of his life related about his own destiny and also his family's and the destiny of the community he lives in, a destiny which is specific to the peasants world in the Romanian society of this century.

There are three important moments that influenced his life: the First World War, the Second World War and the drama of the communist system in Romania. The most interesting aspects of Ion Ivănescu's life are related to his opinion about the events he had lived. First of all the author tried to reconstitute the impact of the great historic and political events upon Ion Ivănescu's life, the way he participated to them and the activeness and passiveness concerning these events.

The story of his life is received as a aspecific villager mentality, characterized by invariable and slow rhythms but revealing the most important moments in everyone's life: childhood, youth, adulthood and old age. His life story can be received as a right measure of how the history was lived by the world of children.